

Agata Marcysiak, Adam Marcysiak

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

**ODDZIAŁYWANIE TYPU GOSPODARSTWA ROLNICZEGO
NA WIELKOŚĆ WSPARCIA ŚRODKAMI WSPÓLNEJ POLITYKI
ROLNEJ UNII EUROPEJSKIEJ**

*THE FARM TYPE INFLUENCE ON THE AMOUNT OF SUPPORT
PROVIDED BY THE EU COMMON AGRICULTURAL POLICY*

Słowa kluczowe: typ rolniczy gospodarstwa, płatności bezpośrednie, płatności dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), poziom wsparcia, środki WPR EU

Key words: farm type, direct payments, less favored area payments (LFAs) support, CAP measures

Abstrakt. Celem badań była próba ukazania zakresu oddziaływania typu rolniczego gospodarstwa na wielkość wsparcia gospodarstw rolnych środkami Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej. Szczegółowej analizie poddano płatności bezpośrednie i płatności dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Ich wielkość rozpatrywano w relacji do dochodu z gospodarstwa rolniczego. Najszerzy zakres oddziaływania płatności bezpośrednich na dochody rolników zaznaczył się w przypadku gospodarstw nastawionych na chów zwierząt w systemie wypasowym i gospodarstw o typie rolniczym mieszanym. Na te dwa typy gospodarstw przypadła także najsilniejszy zakres oddziaływania ze strony płatności z tytułu ONW.

Wstęp

Akcesji Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. towarzyszyły istotne zmiany ekonomiczno-społeczne uwarunkowań produkcji i handlu rolno-spożywczego, a także nowe wzorce funkcjonowania instytucji związanych z rolnictwem oraz obszarami wiejskimi. Zmiany dotyczyły przede wszystkim form wspierania rolnictwa przez uruchomienie instrumentów finansowych Wspólnej Polityki Rolnej [Judzińska, Lopaciuk 2011].

W ramach WPR funkcjonuje wiele złożonych, wzajemnie powiązanych mechanizmów służących realizacji celów objętych tą polityką. Większość z instrumentów zawarta jest w dokumentach prawnych w postaci dyrektyw i rozporządzeń mających zastosowanie jedynie do rolnictwa i obszarów wiejskich. Do głównych zadań poszczególnych instrumentów WPR należy m.in.: zapewnianie wystarczającego poziomu produkcji artykułów rolno-spożywczych, ich konkurencyjności na rynku globalnym, a także odpowiedniego standardu życia producentów rolnych, dbanie o zrównoważenie środowiskowe oraz o wysoką jakość produktów zarówno pod względem zdrowotnym, jak i sanitarno-weterynaryjnym [Szumski 2007].

Dobór instrumentów WPR zależy od wewnętrznych uwarunkowań dotyczących rolnictwa oraz obszarów wiejskich w poszczególnych krajach członkowskich [Kowalski 2011]. Kształt oraz wzajemne oddziaływanie tych instrumentów ulegają ciągłym zmianom, najczęściej w ramach kolejnych reform WPR.

Funkcjonujące na terenie Unii Europejskiej gospodarstwa rolne klasyfikowane są najczęściej według dwóch kryteriów: typu rolniczego i wielkości ekonomicznej [Goraj i in. 2010]. Zasady klasyfikacji gospodarstw zostały precyzyjnie określone i po raz pierwszy formalnie ustanowione Decyzją Komisji Europejskiej (EWG) 78/463/EEC z dnia 7 kwietnia 1978 r. W odniesieniu do krajów przyjętych do UE w 2004 r. reguluje to Rozporządzenie Komisji Europejskiej Nr 730/2004 z dnia 19 kwietnia 2004 r. w sprawie wyboru gospodarstw przekazujących dane do celów określania dochodów gospodarstw rolnych (Dz.U. UE L 113/08/03/t.44). Typ rolniczy stanowi jedno z kryteriów używanych dla charakteryzowania gospodarstwa rolnego we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych. Jest on określany na podstawie udziału poszczególnych działalności w tworzeniu ogólnej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) gospodarstwa [Goraj, Olewnik 2011]. W zależności od pożądanego stopnia dokładności, typy rolnicze gospodarstw są dzielone na: 8 typów ogólnych, 17 typów podstawowych, 50 typów szczegółowych.

Celem badań była próba ukazania zakresu oddziaływania typu rolniczego na wielkość wsparcia gospodarstw środkami WPR UE.

Material i metodyka badań

Materiałem badawczym były dane o gospodarstwach, które prowadziły rachunkowość rolną dla potrzeb Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej (IERiGŻ) w Warszawie. Okres badań dotyczył 2010 r.

Podstawową kategorią ekonomiczną, przyjętą dla potrzeb procesu badawczego, był poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego. Obliczeń tej kategorii dokonano metodą stosowaną w europejskim systemie rachunkowości rolnej FADN (*Farm Accountancy Data Network*).

Wielkość wsparcia gospodarstw środkami UE analizowano w zależności od typu rolniczego gospodarstwa. Szczegółowej analizie poddano płatności bezpośrednie i płatności dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Ich wielkość rozpatrywano w relacji do dochodu z gospodarstwa rolniczego. Poszczególne wielkości rozpatrywano w przeliczeniu na jedno gospodarstwo. Skalę zróżnicowania przedstawiono w ujęciu procentowym.

Wyniki badań

Średni obszar badanego gospodarstwa w 2010 r. wynosił 17,8 ha UR. Analizowane gospodarstwa reprezentowały różne typy rolnicze. W próbie badawczej polskiego FADN dominującym typem gospodarstw były gospodarstwa o typie mieszanym. Ich udział wynosił 34,4%. Na drugim miejscu pod względem liczebności znalazły się gospodarstwa, dla których główną działalnością biorącą udział w tworzeniu wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej był chów krów mlecznych. Ten typ rolniczy stanowił 20,7% ogółu gospodarstw. Udział pozostałych typów rolniczych wynosił odpowiednio: uprawy polowe – 18,3%, zwierzęta ziarnożerne – 14,6%, zwierzęta żywione w systemie wypasowym – 4,4%, uprawy trwałe – 3,9%, uprawy ogrodnicze – 3,7%.

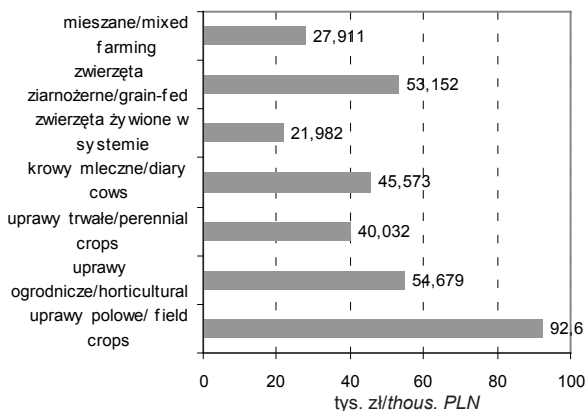
Typ rolniczy okazał się czynnikiem różnicującym zarówno obszar, jak i wyniki produkcyjne i ekonomiczne gospodarstw. Największą powierzchnią użytków rolnych odznaczały się gospodarstwa nastawione na uprawy polowe (49,9 ha). Istotną rolę odgrywał obszar w gospodarstwach, w których dominującą działalnością biorącą udział w tworzeniu ogólnej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej był chów krów mlecznych (21,0 ha), zwierząt ziarnożernych (19,4 ha) i chów zwierząt żywionych w systemie wypasowym (17,3 ha). Stosunkowo najmniejszymi były gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych. Średni obszar wynosił tutaj zaledwie 5,7 ha UR. Poziom dochodu z gospodarstwa w poszczególnych typach gospodarstw przedstawiono na rysunku 1.

Najwyższym poziomem dochodu z gospodarstwa rolniczego wyróżniały się gospodarstwa trudniące się uprawami polowymi i gospodarstwa ogrodnicze. Średni poziom tej kategorii dochodu w przeliczeniu na 1 gospodarstwo wynosił odpowiednio ponad 92,6 zł i 54,7 tys. zł. Najślabiej pod względem ekonomicznym w tym zestawieniu wypadały gospodarstwa nastawione na chów zwierząt w systemie wypasowym. Ich dochód na 1 gospodarstwo w 2010 r. wynosił zaledwie 22,0 tys. zł.

Jednym z podstawowych mechanizmów wsparcia dochodów w rolnictwie są płatności bezpośrednie, wchodzące w zakres I filaru WPR [Chmielewska i in. 2011]. W latach 2004-2010 z tytułu wsparcia bezpośredniego rolnicy otrzymali łącznie 54,5 mld zł, z tego 10,2 mld zł (19%) w 2010 r. Ponad połowę (52%) łącznej kwoty dopłat stanowiły jednolite płatności obszarowe, na które przeznaczono blisko 29 mld zł. Drugie miejsce (38% udziału) w strukturze wsparcia bezpośredniego zajmują uzupełniające płatności do upraw podstawowych, na które ARiMR wydała 20,7 mld zł [Informacja z realizacji... 2012].

Wielkość płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w gospodarstwach prowadzących rachunkowość rolną dla potrzeb IERiGŻ w 2010 r. wynosiła średnio 10 784 zł. Typ rolniczy stanowił także czynnik różnicujący wielkość płatności bezpośrednich do gruntów rolnych analizowanych gospodarstw (tab. 1). Wynikało to ze zróżnicowania obszarowego gospodarstw oraz z różnego poziomu płatności uzupełniających stosowanych do powierzchni określonych roślin uprawnych.

Najwięcej środków pochodzących z płatności bezpośrednich trafiła do go-

Rysunek 1. Poziom dochodu rolniczego według typów gospodarstw w 2010 r.

Figure 1. Farm income by farm type in 2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych IERiGŻ-PIB
Source: own study based on data IAFE

Tabela 1. Wielkość wsparcia środkami WPR UE według typów gospodarstw w 2010 r.
 Table 1. The EU CAP support contributions by farm type in 2010

Wyszczególnienie/ Support category	Uprawy polowe/ Field crops	Uprawy ogrodnicze/ Horticultural crops	Uprawy trwale/ Perennial crops	Krowy mleczne/ Dairy cows	Zwierz. żyw. w sys. wypas./ Grazing livestock	Zwierz. ziarnożerne/ Grain-fed livestock	Mieszane/ Mixed farming
	zł/gospodarstwo/PLN per farm						
Płatności bezpośrednie do gruntów rolnych/Direct payments to agricultural land	28 046	3 191	5 149	11 777	9 729	10 926	9 077
Płatności z tytułu ONW/ LFA payments	2 303	406	814	2 529	2 491	1 886	1 543
Płatności rolno- środowiskowe/Agri- environmental payments	4 812	217	1 223	1 421	3 456	1 730	1 519
Inne dopłaty do rozwoju obszarów wiejskich/ Other subsidies to rural development	1 011	841	697	754	1 346	961	1 264
Łącznie środki wypłacane w ramach WPR UE/Total cash payment in the EU CAP framework	36 172	4 655	7 883	16 481	17 022	15 503	13 403

Źródło: jak na rys. 1
 Source: see fig. 1

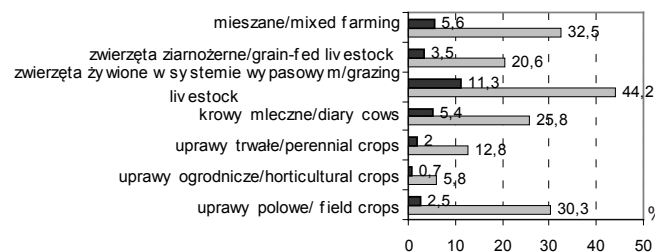
spodarstw specjalizujących się w uprawach polowych. W przeliczeniu na jedno gospodarstwo była to kwota 28 046 zł. W gospodarstwach ogrodniczych średnia wielkość płatności wyniosła 3 191 zł. Tak duże zróżnicowanie wynikało z wielkości obszarowej gospodarstw. Średni obszar gospodarstw należących do tych typów rolniczych wynosił odpowiednio 49,9 i 5,7 ha.

Obok systemów wsparcia bezpośredniego istotnym elementem oddziaływania na dochody gospodarstw ze strony WPR UE, jest wsparcie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Środki te przekazywane są w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). ARiMR jako główny płatnik środków przekazała do końca 2011 r. w ramach PROW 2007-2013 kwotę 33,1 mld zł. Z tej sumy 21,6% środków stanowiły płatności z tytułu ONW [Informacja z realizacji... 2012].

Udzielanie pomocy finansowej w ramach ONW gospodarstwom rolnym położonym na terenach, na których produkcja rolnicza jest utrudniona ze względu na warunki naturalne, ma na celu przeciwdziałać wyludnianiu się obszarów wiejskich i zatracaniu ich rolniczego charakteru [Wigier 2011]. Wśród analizowanych gospodarstw największą kwotę płatności z tytułu ONW otrzymały te specjalizujące się w chowie krów mlecznych. Średnio na jedno gospodarstwo była to kwota 2529 zł. W przeliczeniu na jednostkę powierzchni wyniosła ona 120 zł. W gospodarstwach ogrodniczych płatność z tytułu ONW wyniosła średnio zaledwie 406 zł na 1 gospodarstwo i 71 zł na 1 ha.

Do analizowanych gospodarstw trafiały także dopłaty rolnośrodowiskowe oraz dopłaty do rozwoju obszarów wiejskich. W pierwszym przypadku najwyższe kwoty płatności otrzymały gospodarstwa o typie uprawy polowe (4812 zł), w drugim przypadku specjalizujące się w chowie zwierząt w systemie wypasowym (1346 zł).

Zakres oddziaływania płatności bezpośrednich do gruntów rolnych oraz płatności z tytułu ONW na sytuację dochodową gospodarstw przedstawiono na rysunku 2. Najszerzy zakres oddziaływania

Rysunek 2. Udział płatności bezpośrednich i płatności ONW w dochodzie z gospodarstwa rolniczego w różnych typach gospodarstw w 2010 r.
 Figure 2. The shares of direct and LFA payments in farm income by farm type in 2010

Źródło: jak na rys. 1
 Source: see fig. 1

- udział płatn. ONW w doch. z gosp. roln./the share of the LFA payments in income of farms
- udział płatn. bezpośr. w doch. z gosp. roln./the share of direct payments in the income of farms

płatności bezpośrednich na dochody rolników zaznaczył się w przypadku gospodarstw nastawionych na chów zwierząt w systemie wypasowym i gospodarstw o typie rolniczym mieszanym. Udział tej formy płatności w dochodzie z gospodarstwa rolniczego wynosił odpowiednio 44,2 i 32,5%. Podobny zakres zależności występował także w przypadku płatności z tytułu przynależności do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Największy ich udział w relacji do dochodu z gospodarstwa rolniczego występował w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt żywnościowych w systemie wypasowym i gospodarstwach o typie rolniczym mieszanym. Relacja ta kształtowała się na poziomie 11,3 i 5,6%.

Zdecydowanie najsłabsze oddziaływanie zarówno płatności bezpośrednich, jak i płatności z tytułu ONW na wyniki ekonomiczne miało miejsce w przypadku gospodarstw ogrodniczych.

Wnioski

1. W krajach Unii Europejskiej typ rolniczy obok wielkości ekonomicznej stanowi podstawę klasyfikacji gospodarstw rolnych. Typ rolniczy gospodarstwa wykazuje również swoje oddziaływanie na wielkość wsparcia gospodarstw środkami UE wypłacanymi w ramach WPR.
2. Spośród różnych form wsparcia zewnętrznego najbardziej znaczące miejsce zajmują płatności bezpośrednie. W przypadku gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną w systemie FADN dla potrzeb IERiGŻ, udział tych płatności w ogólnej kwocie środków UE przekazywanych do tych gospodarstw stanowił 69,6%.
3. Najwięcej środków pochodzących z płatności bezpośrednich trafiła do gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych. W przeliczeniu na jedno analizowane gospodarstwo w 2010 r. była to kwota 28 046 zł. W gospodarstwach ogrodniczych średnia wielkość tej płatności była ponadośmiokrotnie niższa. Tak duże zróżnicowanie wynikało z wielkości obszarowej gospodarstw. Średni obszar gospodarstw należących do tych typów rolniczych wynosił odpowiednio 49,9 i 5,7ha.
4. W odniesieniu do analizowanych gospodarstw ogólna kwota wsparcia środkami UE w ramach WPR stanowiła 40,4% dochodu z gospodarstwa rolniczego. Najszerzy zakres oddziaływania płatności bezpośrednich na dochody rolników zaznaczył się w przypadku gospodarstw nastawionych na chów zwierząt w systemie wypasowym i gospodarstw o typie rolniczym mieszanym. Udział tej formy płatności w dochodzie z gospodarstwa rolniczego wynosił odpowiednio 44,2 i 32,5%. Na te dwa typy gospodarstw przypadał także największy zakres oddziaływania ze strony płatności z tytułu ONW.

Literatura

- Chmielewska B., Floriańczyk Z., Goraj L.** 2011: Dochody rolników w 2010 roku na tle lat poprzednich. [W:] Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2010 roku. IERiGŻ-PIB, Warszawa, 96-112.
- Goraj L., Mańko S., Michalak P.** 2010: Poziom i struktura dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw prowadzących rachunkowość w 2009 roku. IERiGŻ, Warszawa, 6-12.
- Goraj L., Olewnik E.** 2011: FADN i Polski FADN. IERiGŻ-PIB, Warszawa, 11-20.
- Informacja z realizacji zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w 2011 roku. Departament Analiz Działalności i Rozwoju ARiMR, Warszawa, 8-11.
- Judzińska A., Lopaciuk W.** 2011: Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na rolnictwo. IERiGŻ-PIB, Warszawa, 8.
- Kowalski A.** 2011: Podstawy prawne i realizacja polityki rolnej. [W:] Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2010 roku. IERiGŻ-PIB, Warszawa, 32-35.
- Rozporządzenie Komisji Europejskiej Nr 730/2004 z dnia 19 kwietnia 2004 r. w sprawie wyboru gospodarstw przekazujących dane do celów określania dochodów gospodarstw rolnych. Dz.U. UE L 113/08/03/t.44.
- Szumski S.** 2007: Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej. Wyd. Akademickie i Profesjonalne. Warszawa, 88.
- Wigier M.** 2011: Analiza efektów realizacji polityki rolnej wobec rolnictwa i obszarów wiejskich. IERiGŻ-PIB, Warszawa, 45-53.

Summary

The article illustrates the range of farm type influence on the amount of farm support under the Common Agricultural Policy. The detailed analysis focuses on the direct payments and payments to farms in less-favored areas (LFA). The farm size is considered in relation to farm income.

Adres do korespondencji:

dr inż. Agata Marcysiak, dr inż. Adam Marcysiak
 Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
 Katedra Nauk Ekonomicznych
 ul Żytnia 17/19, 08-110 Siedlce
 e-mail: admamar@poczta.onet.pl